

Kossuth rádió – New York

Egy régi amerikai magyar újság, a Magyar Jövő 1944. december 1. számában a következő közlemény jelent meg: „Kossuth s a magyar szabadságszeretettel többi nagy kifejezőinek, Rákóczi Ferencnek, Petőfi Sándornak, Károlyi Mihálynak eszméit rádióra vinni, s azokat az amerikai demokrácia szellemében az Egyesült Államok magyarságának közkinccsévé tenni, valódi kultúrteretű művészi rádióprogram keretében, nagy feladat, s nagy felelősség. Ennek teljes tudatában kérjük New York, New Jersey, Kelet-Pennsylvania, Maryland, Connecticut magyarságának támogatását és közreműködését. Kérjük, állítsák be rádióikat megnyitó előadásunkra, a brooklyni rádióállomásra

VASÁRNAP, 1944. december 3-án

dél előtt 11 óra 30 perckor.

Amerikáért, a győzelemért, a magyar népért!

Tisztelettel:
Práger Jenő
a Kossuth rádió igazgatója"

A közlemény tehát egy olyan magyar nyelvű, Kossuth nevet viselő rádió megszületését jelentette be, amelynek létezéséről idehaza eddig nemigen tudunk. Dr. Kovács Józsefnek, az Irodalomtudományi Intézet tudományos munkatársának, az amerikai magyar irodalom jeles kutatójának érdeme, hogy e rádióadóra a figyelmet felhívta. Ennek alapján most már tudjuk, hogy a II. világháború különböző időszakaiban két Kossuth rádió is működött a világ két különböző pontján. Az egyik — ez az ismertebb és jelentősebb — a Szovjetunióban élő magyar kommunisták szoltak a Hitler oldalán háborúba kényszerített magyar néphez. Adásait 1941 szeptemberétől 1944 tavaszáig a szovjet fővárosból sugározta, és mint ilyen, elődjévé vált a felszabadult Magyarország rádiójának. De szót Kossuth rádió Amerikában is, bár ennek hatása, műsorideje és hallgathatósága jóval szerényebb volt a moszkvainál.

A rádió működéséről, műsoráról, szerkesztőjéről — egyszóval egész tevékenységéről — nem maradtak fenn dokumentumok. Legalábbis a korabeli amerikai magyar újságok néhány, ide vonatkozó cikkén kívül eddig ilyenek nem kerültek elő. Amit mégis sikerült felderíteni a magyar progresszió történetének erről a momentumáról, azt elsősorban Práger Jenőtől, e kis rádióműsor életre hívójától és életben tartójától, vagy ahogy a fent olvasható közleményben szerepel: „igazgatójától” tudjuk.

A néhány éve Miami-ban elhunyt Práger Jenő 1923-ban került Amerikába. Édesanyjával és öt testvérével először Pittsburgban telepedtek le. Práger az 1930-as évek elején Clevelandba költözött, ahol megnősült. Itt zenészként kereste kenyerét, de rendkívül érdekelte a rádiózás is, amely éppen ekkoriban és főleg ezen a környéken indult nagy fejlődésnek. Éppen ezért Práger már Clevelandban megkezdte egy magyar nyelvű, bár eléggé rendszertelenül jelentkező rádióadás megszervezését. Miután ekkor még nem tudtak hanglemezeket rádión keresztül közvetíteni, mint zenés a közreműködött egy-egy (ma már így hívjuk) „élő” adásban, amely öt-tíz dollárért megvásárolt zenés üzenetekből, házassági vagy születésnap köszöntésekből, reklámokból tevődött össze. A harmincas évek végén Práger New Yorkba hívták, ahol a Magyar Jövő című laphoz került, annak üzleti ügyeit intézendő. E lap munkatársainak azután ő maga javasolta egy rendszeresen jelentkező magyar nyelvű rádió megteremtésének gondolatát. Meg is alakítottak egy szerkesztő bizottságot, amely többé-kevésbé a lap munkatársi gárdájából került ki. Miután Práger felkutatta és megteremtette egy ilyen rádióhoz szükséges technikai feltételeket, a szerkesztő bizottság elsőként arról határozott, hogy a rádiót nevezzék el Kossuth Lajosról. (A szerkesztő bizottság tagjai közé az emigráció részben már akkor is ismert személyiségei tartoztak, többek között például: Gyetvai János, Gárdos Emil, Moór Péter, dr. Pogány Béla, Brandt Vilmos, Holló József stb.) A névsor, illetve a lap lényegében kommunista mivolta önmagában is érzékelteti, hogy a New York-i Kossuth rádió irányvonala a politikai zínskála melyik részét jelentette. És ha mégis lennének kétségeink, figyeljük meg a már idézett Magyar Jövő 1944. december 20. számában, az első három adás elhangzása után írott kis cikk néhány részletét (ne felejtjük el: a cikk szinte a debreceni Ideiglenes Nemzeti Komány megalakulásával egyidőben jelent meg):

„Kossuth rádió, a demokrácia új legyvere! Riport az új magyar rádióprogramról.

Úgy látszik, hogy vasárnap 11.30 perc fontos dátumává fog válni New York és környéke magyarságának. Minden jel arra mutat, hogy olyan időpont lesz ez a magyarság életében, amelyre kellemes szívdobogással fognak várni és készülödni úgy, hogy vasárnap dupla ünneppé fog válni.

Az első három Kossuth rádió program egy csapásra rendkívül élénk érdeklődést, lelkes megértést váltott ki annak a szerencsés körzetnek magyarságából, ahová a Kossuth rádió kultúrá-

val átitatott hírnökhullámai elérnek. És már ebből a három előadásból is könnyen meg lehet állapítani, hogy mi lebeg a Kossuth rádió vezetőségének szemei előtt. Magyar művészetet, az élet és a múltat bemutatni a hang szárnyán, a politikai hírek és események tömör összefoglalása. S mindezek révén magyar kultúrgyökereink tudatosításával ezúton is kovácsolni a magyarság tömegeiből azt az egységet, amelyre oly égető szükség van ma a majdan felszabadított Magyarország újjáépítésénél és az éhező, fázó s ezer gyötrelmen keresztülmenő magyar lakosság: szüleink, álltvéreink, rokonaink, barátaink fölsegítésére... Az első három programról máris joggal állíthatjuk, hogy feledhetetlen élményt mulasztottak el azok, akik nem hallgatták meg a programokat. Mindjárt a legelső rogramon felhangzottak Kossuth történelmi szavai a debreceni Nagytemplomban, melyben függetlennek nyilvánította a magyar nemzetet. Hej, ha a magyar nép az ő útját követte volna, de másképp volna ma a magyar nép sorsa!...

A rádióadások egy magántulajdonban levő brooklyni — tehát a városközponttól igen messze eső — stúdióban zajlottak le, és kb. 120 km-es körzetben voltak jól vehetők. Az első adásra, mint láthattuk, 1944. december 3-án került sor, az utolsóra valamikor 1946 tavaszán. Minden héten vasárnap 11.30-tól 12.30-ig, vagyis egy-egy órára bérlették ki az adót, ami azt jelenti, hogy a rádió egész működése alatt összesen kb. 60—70 óra műsört sugárzott.

Egy-egy adás minden alkalommal egy kb. 100 tagú, erre az alkalomra verbuvált amatőr kórusral kezdődött és végződött: a rádió „szignáljává” lett Kossuth Lajos azt üzenete című dalt énekelték mindig. Ezután általában rövid hírek következtek: ezek elég nagy részét a New York Timesből vették át, de más sajtótermékek, hírügynökségek is szolgálták a felolvasott hírek forrásaként. (Onálló tudósítói gárdáról természetesen nem lehetett szó!) A hírek többsége a háborús eseményekkel foglalkozott, ezeket a rádió munkatársai kommentálták. A mondanivalót a háború győztes befejezése, a hitlerizmus leverése és Magyarország esetében az ország minél előbbi felszabadításának gondolata hatotta át. Az óhaza felszabadulása után a rádió műsorát a szerkesztői túlnyomórészt az új Magyarország eseményeinek, társadalmi átalakulásának ismertetésére használták fel, amihez hozzátartozott az otthoniak életének könnyítését szolgáló gyűjtési akciók (ruha, pénz, élelem) szorgalmazása, szervezése is. Később azután, amikor már magyar újságok is érkeztek az Államokba, a Kossuth rádió is kivette részét a hozzátartozók felkutatásának néha örömteli, néha szomorú eredménnyel járó akciókból.

A Kossuth rádió műsora természetesen nemcsak politikai adásokból állt. Ha eltekintünk a rádió fenntartásának anyagi alapját képező reklámoktól, névnap, születésnap köszöntőktől stb., kitűnik, milyen sok és főleg milyen színvonalas kulturális műsört közvetítettek. A szerkesztőség tagjai vagy külső személyek hangjátékokat írtak a rádió részére (így például a magyarországi munkaszolgálatosokról vagy Semmelweis Ignácról), dramatizáltak egy-egy nagyobb költeményt stb. Aranyt, Adyt, Babitsot, sőt József Attilát is állandóan műsoron tartották. E műsorokhoz, éppúgy, mint az ezeket kiegészítő zenei betétekhez olyan előadókat nyertek meg, mint például György Sándor zongoraművészt, az akkor éppen Amerikában tartózkodó Székely Mihályt, vagy Darvas Lilit. Az utóbbi szerepléséről így írt a Magyar Jövő 1945. február 7-én:

„Darvas Lili a Kossuth rádión

Egészen kivételes magyar kulturális élményben részesültek múlt vasárnap délelőtt azok a New York-i és környékbeli magyarok, akik a Kossuth rádió állomására igazították be rádióikat. Ezúttal a magyar színészet egyik legnagyobb büszkesége, Darvas Lili hallatta meleg, gyönyört okozó hangját néhány Ady-vers interpretációjában. Sajnos, hogy az élmény, amely olyannyira kivételes volt számunkra, álomsebesen tűnt el, otthagyva bennünket e szavak után éhezve, csodálkozóan. A hatalmas amerikai őserdőben néhány magyar gyöngyszem pergett le a maga őseredetű csillogásában. Honvágyat ébresztett bennünk! Az ismert Ady-versek vérel pezsgőn, melegen, formásan keltek életre, s a meleg szavak után is velünk időztek... A magyar szónak e meleg forrásából még többször szeretnénk inni, és híreink szerint a Kossuth rádió hallgatóságának lesz még rá alkalma...”

A New York-i Kossuth rádió történetének, tevékenységének minden bizonnyal egyik lezsebb epizódja Bartók Béla nevéhez fűződik. A közvetlen előzményekhez egy cikk tartozik, amely 1945. január 16-án jelent meg a Magyar Jövőben Práger Jenő tollából. Megírására az adott alkalmat, hogy Bartók zenekari Concertója az 1944. decemberi bostoni ösbemutató után 1945. január 10-én a Carnegie Hallban a New York-iak előtt is elhangzott, óriási sikert aratva. E cikkben Práger többek között a következőket írta: „Érdekes megjegyezni azt, hogy a most legnagyobb sikert elért műve nem abban a mederben íródott, amelyikben Bartókot eddig ismertük. Mintha Bartók eme műve, 'könnyebb' keretek között mozogna. Habár ez a 'könnyebb' relatív fogalom, ... Hallottam magyarokat beszélgetni Bartók zenéjéről... Az egyik éppen 'Bartók érthetlenségéről' beszélt, amikor a másik megfogta a karját. A következő akkordokban felismerte azt az egyszerű falusi nótát, amit odahaza daloltak... Én ebben látom Bartók nagyságát. A New York-i Carnegie Hall kifinomodott ízlésű zenehallgatói éppen úgy a szívükre ölelik, mint az egyszerű magyar ember, aki felismeri saját falujának nótáját, vagy más nemzetiségek pásztorainak bús melódiáit.

Nem tudom nem-e (sic!) követek el szentségtörést, amikor azt is megírom, miben látom legnagyobb hátrányát Bartók munkálkodásának. Bartók bejárta Magyarországot és a szomszédos ál-

lamok tájait. Kereste, kutatta a népzene eredetét. Tudta és helyesen tudta, hogy abban rejlik az igazi zenekultúra. Ott van az erő. Ott találkozott a népmelódiákkal, amelyeket évszázadokon keresztül szájról szájra adtak az emberek. Népdalokkal, amelyeket oly sokszor eldaloltak, amelyek ezáltal úgy kifinomodtak, megerősödtek, mint az a kavics, amit a tenger hullámai évszázadokon keresztül mosnak. Ezt a néptől vette Bartók. És ez a népe. Ezt vissza kell adni a népeknek, gazdagítva Bartók nagy tudásával, átsimítva a génusz kezétől, egy magasabb fokra emelve, de vissza kell adni a népeknek. Ezt nem tette Bartók abban a mértékben, mint kellett volna tennie. Minden magyar embernek úgy kellene szeretni, dédelgetni, várni egy újabb Bartók-művet, mint tegyük fel, Shostakovichot (sic!) várják a Szovjetunióban. Igen. A kritikusok, a zenetudók összedugták a fejüket. Mit csinált Bartók ebben az új művében? Talán letért a régi, szigorúan tudományos zeneútról? Könnyebbé, elfogadhatóbbá akarja tenni zenéjét a zenehallgatóság számára? Szerintem nem. Bartók biztos úton halad. De új utakat is kinyit, új lehetőségeket kutat. Új formákat, új zenei ötleteket is próbál. És ez mutatja, hogy még meg fogja találni a néphez vezető szorosabb utat..."

E kétségkívül jóindulatú, bár kissé naiv, ellentmondásoktól sem mentes cikk megjelenését követő napon Bartók telefonon felhívta Prágert, és elmondva neki, hogy a cikk néhány kitételével miért nem ért egyet, feltette a kérdést: ismeri-e a Gyermekeknek című zongoraciklusát. Práger nemmel válaszolt, de rögtön megmozdult benne a rádiós, és megragadva a kínálkozó alkalmat, arra kérte Bartókot, játssza el ezt a művét a Kossuth rádió hallgatóságának. A már beteg zeneszerző azonban nem vállalkozott arra, hogy a New York központjában levő lakásától oly távol eső brooklyni stúdióba utazzon. Prágernek azonban mentő ötlete támadt: egy, a Bartók lakásának szomszédságában levő Fisher-stúdióba invitálta a mestert. Bartók erre már ráállt. Práger néhány nap múlva maga kísérte a stúdióba, ahol a zeneszerző nemcsak hanglemezre játszotta a darabot, de Práger hosszas kérlelésére még arra is hajlandó volt, hogy az egész ciklust és egyes darabjainak címeit maga konferálja. Bartóknak csak egyetlen kikötése volt: a felvételből ne csináljanak üzletet, azt kizárólag a Kossuth rádión közvetítsék. (A nagy zeneszerző halála után, fia, Bartók Péter kérte el az eredeti lemezt Prágertől, és egy lemeztársaság útján sokszorosítottta. Egyik darabját Práger később, budapesti látogatásakor a Magyar Munkásmozgalmi Múzeumnak ajándékozta, a Magyar Rádió pedig magnószalagra játszotta át.)

A felvétel 1945. február 18-án hangzott el először a Kossuth rádió hullámhosszán New Yorkban. Az adást megelőző napon jelent meg a Magyar Jövőben *Bartók Béla, a nagy magyar zeneköltő a Kossuth rádió programján* című riport, amelyet Moór Péter készített Bartókkal. Ebben a szerző előre felhívta a rádió hallgatóit a várható zenei csemegére.

Ilyenformán talán nem túlzás azt állítani, hogy ezt a ritka zenei felvételt a New York-i Kossuth rádió és személy szerint Práger Jenőnek köszönheti a zenei világ. De nemcsak a zenerajongók tábora lett gazdagabb, hanem a Bartók-kutatás is az itt közölt és Práger Jenőtől származó fontos adalékkal.

1946 tavaszán, ma már pontosan meg nem állapítható időben a Kossuth rádió beszüntette adásait. Jóllehet műsorainak óriási visszhangja volt és rengetegen írtak a szerkesztőségbe, kértek újabb és újabb műsorokat, kritizálták, segítették a munkát — a folytatásra nem volt lehetőség. A stúdiót tulajdonosa eladta, az új pedig nem volt hajlandó az adásidőt ilyen jellegű nemzetiségi (a magyaron kívül lengyel, román, szlovák nyelvű) műsoroknak bérbe adni.

Práger Jenő Miami-ba költözött, ahol szintén megszervezett egy rendszeresen sugárzó magyar nyelvű rádiót. Ezt haláláig vezette. Tisztességére jellemző, hogy bár az egyes adásokban mindenki megszólalhatott, egyetlen kivételt tett: nem adott mikrofont azok kezébe, akik a rádiót az óhaza szidalmazására használták volna fel. Tevékenysége megérdemli, hogy fenti sorokkal emléket állítsunk neki.

A New York-i Kossuth rádió tevékenysége így vált a magyar progresszió II. világháború alatti történetének kicsi, de nem jelentéktelen epizódjává.

Horn Emil

Válalkó Visegrádból, XII. sz. első lele (Hornnyák László rajza)